

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК: 343:156:[347.925:343.232-047.272]:[343.163:343.353]

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ПРОКУРОРА НА ОСКАРЖЕННЯ ВИРОКУ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Г. Борейко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: gala7788@meta.ua
ORCID ID:0000-0002-5592-4302*

Проаналізовано проблемні питання правового регулювання інституту угод про визнання винуватості, які, на думку автора, не сприяють забезпеченню виконання завдань кримінального провадження та суперечать його засадам. Автор розкриває недоліки вказаного інституту, які негативно впливають на реалізацію прокурором як ключовим учасником угоди своїх повноважень та надають прокурору гіпотетичні можливості зловживати своїми правами щодо укладення такої угоди. Обґрунтовано недоцільність обмеження права прокурора, в тому числі прокурора вищого рівня, на оскарження вироку на підставі угоди про визнання винуватості, оскільки таке обмеження є однією з передумов зловживання правом прокурора при укладенні такої угоди. У статті досліджено випадки порушення прав та інтересів особи при укладенні угоди, які у зв'язку з обмеженнями встановленими ч. 4 ст. 394 КПК України стосовно права прокурора на оскарження вироку на підставі угоди, залишаються неусунутими. Одночасно автор доходить висновку про необхідність закріплення додаткових підстав для відмови судом у затвердженні угоди про визнання винуватості.

Ключові слова: прокурор, зловживання правом, угода про визнання винуватості, вирок на підставі угоди про визнання винуватості, апеляційне оскарження.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2022.74.188>

Постановка проблеми. Інститут угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні є новим для кримінального процесуального законодавства України і запроваджений на підставі досвіду інших країн. Таке нововведення спрямоване на прискорення процесу та оперативне вирішення кримінальних проваджень за мінімальних економічних затрат. Але прагнення до економії не виправдовує порушення прав та інтересів людини, які допускаються при укладенні угод про визнання винуватості. Як наслідок, виникає недовіра суспільства до судочинства через невиправдані сподівання щодо встановлення справедливості (а не щодо зниження навантаження на прокуратуру чи суд).

Побічними ефектами процесуальної економії у формі угод про визнання винуватості виступають відсутність достатніх гарантій встановлення істини у справі, тиску на підозрюваних (обвинувачених) з боку сторони обвинувачення, проблема гарантій прав потерпілих, третіх осіб та інше. При цьому нормативне

регулювання вказаного інституту на цей час не забезпечує виключення подібних випадків та не сприяє забезпеченню повною мірою дотримання прав людини. Однією з перешкод цьому є обмеження права прокурора на оскарження вироку, яким затверджено угоду та встановлення виключних підстав такого оскарження. Це є суттєвою перешкодою для виправлення допущених порушень КПК України та запобігання гіпотетичних можливостей зловживання прокурором своїми правами під час її укладення. Видається сумнівним і невиправданим отримати за будь-яку ціну та в найкоротший час обвинувальний вирок суду, при цьому заборонити виявляти допущених стороною обвинувачення помилок та не дозволити їх виправити, керуючись лише тим, що злочин вважається розкритим. Як влучно з цього приводу зазначив американський професор Вільям Т. Піцці, коли держава має слабку і дорогу судову систему, вона змушена прийняти будь-яку угоду про визнання вини, щоб уникнути судових процесів. А судова система, яка зміщує пріоритети в сторону встановлення істини, по суті, є і простішою, і дешевшою, і крім цього, краще слугує майже всім учасникам кримінального судочинства, в тому числі і більшості підсудних [5, с. 204–205, 219].

Тож, зважаючи на активне популяризування необхідності укладення прокурором такого виду угод, необхідно ретельно вивчити питання, що виникають у процесі реалізації прокурором своїх прав з метою виявлення насамперед прогалин у законодавстві, які є передумовою для зловживання прокурором своїм правом укладенні та реалізації названої угоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з укладенням та реалізацією угоди про визнання винуватості, були предметом вивчення таких науковців, як О. В. Безрядіна, Г. П. Власова, І. В. Гловюк, В. О. Гринюка, Ю. М. Грошевого, В. В. Колодчина, О. П. Кучинської, О. О. Лесяк, Д. М. Лобаня, Р. В. Новака, В. Т. Нора, Є. В. Повзика, П. В. Пушкаря, П. В. Середи, В. М. Тертишника, І. А. Тітка, О. М. Толочка, А. Р. Туманянц, Г. Є. Тюріна, М. І. Хавронюка та багато інших. При цьому, зважаючи на те, що цей інститут є новим для нашого законодавства, дослідження в цьому напрямі тривають. Тільки за останні п'ять років в Україні вивченням інституту угоди про визнання винуватості на дисертаційному рівні займалися М. М. Глоба, І. О. Кісліцина, Г. Ю. Сасенко, М. В. Сіроткіна, П. В. Холодилю, А. С. Трекке. Проте залишаються малодослідженими та потребують детального з'ясування і обговорення прогалини у правовому регулюванні цього інституту, що сприяє зловживанням прокурором своїм правом під час укладення таких угод. Насамперед потребує вивчення процесуальне регулювання доцільності обмеження прокурора на оскарження вироку, ухваленого на підставі названої угоди, що позбавляє, як уже зазначено, можливості усунути допущені під час її укладення порушення.

Метою статті є виявлення та обґрунтування недоцільності обмеження права прокурора на оскарження вироку суду, яким затверджено угоду про визнання винуватості та необхідності розширення підстав для відмови судом у її затвердженні.

Виклад основного матеріалу. Угода про визнання винуватості є двосторонньою домовленістю між підозрюваним (обвинуваченим) з однієї сторони і державою в особі прокурора – з іншої. Право на ініціювання та укладення угоди виникає як у підозрюваного (обвинуваченого), так і в прокурора, який здійснює процесуальне керівництво у будь-який момент після повідомлення особі про підозру. Однак, як видається на перший погляд, проста та зрозуміла процедура ініціювання та укладення такої угоди приховує у собі низку важливих аспектів, які не кореспондують із досягненням завдань кримінального провадження.

Як відомо, укладення угоди про визнання винуватості має певні переваги для прокурора. Це, зокрема, економія процесуального часу, зниження навантаження на органи прокуратури з підтримання державного обвинувачення в суді та інше. Критерієм, який визначає можливість і доцільність ініціювання та укладення такого виду угоди, є наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидкого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, а також у запобіганні та виявленні більш тяжких кримінальних правопорушень. Водночас вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що інститут угод не у всіх випадках прокурор застосовує для досягнення ефективнішої системи кримінального судочинства, а використовує часом і для приховання допущених недоліків у його роботі, небажання взяти на себе всю повноту відповідальності за результати розслідування кримінального провадження, уникнення майбутнього відшкодування шкоди, завданої особі у випадку ухвалення судом виправдувального вироку тощо.

У звіті за результатами оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів прокуратури відповідно до Антикорупційної програми на 2019–2020 роки [2] Генеральна прокуратура України визначила відсутність можливості оскарження вироку суду, яким затверджено угоду про визнання винуватості, як корупційний ризик, що сприяє можливості зловживати прокурору повноваженнями при укладенні угод. У зв'язку з цим в організаційно-правових документах було запропоновано визначити механізм здійснення контролю за прийняттям рішення щодо укладення угод. У наказі Офісу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» № 309 від 30.09.2021 передбачено, що керівники прокуратур усіх рівнів організують опрацювання проєктів угод про визнання винуватості, про що роблять відмітку на копії угоди, яку долучають до наглядового провадження, а обов'язком прокурора у кримінальному провадженні є надання для вивчення керівнику проєкту угоди та після опрацювання відповідних пропозицій керівника укладати таку угоду.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, у процесі розслідування яких укладено угоду між прокурором та підозрюваним, а також аналіз судової практики допомогли визначити чотири основні прогалини в КПК України, які надають гіпотетичну можливість прокурору зловживати своїм правом при ініціюванні та укладенні угоди про визнання винуватості, зокрема:

- норми КПК України не покладають на прокурора обов'язок укласти угоду навіть за наявності для цього необхідних підстав;
- надаються занадто широкі межі розсуду прокурора щодо визначення, які ж обставини є достатніми для укладення угоди;
- надано можливість прокурору не доводити кожну обставину щодо кримінального провадження, у вчиненні якого підозрюється (обвинувачується) особа належними та допустимими доказами;
- укладення угоди з урахуванням обставин, передбачених статтями 470, 472 КПК України, не виключає випадків недотримання загальних засад та вимог КПК України при здійсненні кримінального провадження.

Перелічені недоліки правового регулювання інституту угод про визнання винуватості не дають змоги повною мірою забезпечити ефективність кримінального судочинства. Тому вбачаємо необхідність зупинитися на характеристиці цих недоліків з метою знаходження шляхів їх усунення і відповідно удосконалення якості використання вказаного інституту основним учасником угоди.

Під час вирішення питання про укладення чи неукладення угоди прокурор зобов'язаний врахувати обставини, передбачені ст. 470 КПК України. Рішення про

наявність таких обставин у кожному конкретному випадку вирішує сам прокурор. Проте нормами КПК України чітко не зазначено, що прокурор зобов'язаний у такому разі укласти угоду. Тому імовірними на практиці є випадки, коли за наявності всіх необхідних обставин прокурор відмовляється укласти з підозрюваним (обвинуваченим) угоду. Процесуальні ж важелі, які б зобов'язували прокурора укласти угоду, у КПК України відсутні. У такому випадку прокурор діє за власним «законним», на його думку, переконанням, але водночас виходить за межі права, залишаючись при цьому в межах закону. У зв'язку із цим, варто нагадати, що правам державних органів властива обов'язковість їх використання, яка визначається відповідними вимогами закону. Прокурор повинен застосовувати свої права в кожному випадку, коли це може сприяти встановленню істини та забезпеченню прав та законних інтересів громадян і суспільства [4, с. 186–187]. У такому разі використання інституту угод всупереч його цілям і є одним із видів зловживання правом у кримінальному провадженні. Проте це питання є ширшим від предмета дослідження у цій статті та потребує окремого детального вивчення. Тому акцентуємо свою увагу на дослідженні трьох наступних визначених нами аспектів, які призводять до зловживань прокурором правом при укладенні угод про визнання винуватості.

Визначення меж розсуду викликає найбільші складнощі в процесі реалізації відповідних правових положень, адже у такому випадку законодавець не дає чітких інструкцій як необхідно діяти в тій чи іншій ситуації, а лише зобов'язує уповноважених осіб самостійно проводити оцінювання певних обставин. Тому в процесі реалізації розсуду прокурором щодо визначення, які ж обставини є достатніми для укладення угоди, допускаються зловживання своїм правом, що спричиняє обмеження прав та законних інтересів зацікавлених осіб.

При укладенні угоди, згідно зі ст. 470 КПК України, прокурор повинен враховувати такі важливі обставини, як: 1) ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у провадженні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; 2) характер і тяжкість обвинувачення (підозри); 3) наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидкого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень; 4) наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (ст. 470 КПК України). Однак, незважаючи на встановлений перелік, остаточне рішення про те, які ж із перелічених обставин відносять саме до таких, законодавець залишає на розсуд прокурора. Такий підхід законодавця до вирішення цього питання видається не зовсім виваженим та правильним, оскільки, як бачимо, питання, які залишені на розсуд прокурора, занадто широкі і надають такі ж дискреційні повноваження. На думку одного із засновників доктрини верховенства права А. В. Дайсі, там, де є дискреція, є і простір для свавілля, дискреційні повноваження з боку влади неодмінно означають відсутність юридичної свободи для її підданих [1, с. 515].

З цього приводу американський професор Вільям Т. Піцці зауважує, що в США широка свобода розсуду прокурора та практика угод призвела до постійних скарг на те, що прокурори завищують обвинувачення, щоб отримати певні важелі для переговорів до укладення угоди і таким способом спонукати підозрюваного визнати себе винним [16]. Тому з метою недопущення таких зловживань з боку прокурора при укладенні угод в Україні необхідно обмежити повноваження прокурора шляхом встановлення більш чітких критеріїв, яким повинні відповідати

обставини, що їх має враховувати прокурор при укладенні угоди. Встановлення конкретних меж розсуду прокурора у цьому випадку мають визначити певні межі, за допомогою яких можна розрізнити власне розсуд при віднесенні обставин до важливих від зловживання правом або від прямого порушення.

Наступною прогалиною в КПК України є надання можливості прокурору не доводити кожну обставину щодо кримінального провадження, у вчиненні якого підозрюється (обвинувачується) особа, належними, допустимими доказами та неможливості перевірити доведеність факту викриття підозрюваним (обвинуваченим) злочинних дій інших учасників групи чи інших вчинених групою злочинів. На підтвердження виправданості своєї позиції про те, що саме це є прогалиною інституту угод про визнання винуватості, наведемо такі, як на нас, переконливі аргументи.

Як відомо, укладення угоди може ініціюватися її сторонами у будь-який момент після повідомлення особі про підозру. Видається, що законодавець переконаний у тому, що оголошення про підозру відбувається у разі наявності достатніх доказів вини особи. Проте це не завжди так.

Презумпція невинуватості як правовий принцип закріплена як у ст. 62 Конституції України, так і в ст. 17 КПК України, і передбачає положення про те, що обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях. Припущення – це думка про можливість, ймовірність чого-небудь [12, с. 720]. І якщо повідомлення про підозру – це лише ймовірність винуватості особи, то вирок суду на підставі угоди – вже достовірність такого висновку. Ґрунтування вироку на одному лише визнанні своєї вини підозрюваним (обвинуваченим) без достатнього підтвердження такої вини доказами є певним припущенням того, що особа винувата, але аж ніяк не є достовірним твердженням цього. Згідно зі статистикою Офісу Генерального прокурора за 2020–2021 роки впродовж вказаного періоду прокурорами, з урахуванням повноважень, визначених абз. 3 ч. 4 ст. 284 КПК України, прийнято 1 579 та 1 393 відповідно рішень про закриття кримінальних проваджень щодо підозрюваних осіб. Це та кількість кримінальних проваджень, в яких особам повідомлено про підозру, однак за відсутності достатніх підстав доведення їхньої вини перед судом кримінальні провадження закрито ще на стадії досудового розслідування. Отже, сам лише факт повідомлення про підозру не свідчить про винуватість особи.

Одночасно варто наголосити на тому, що ст. 129 Конституції України передбачає таку засаду судочинства, як забезпечення доведеності вини, а з урахуванням вимог ст. 17 КПК України особа має бути виправдана, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Окрім того, ст. 91 КПК України (предмет доказування у кримінальному провадженні) зобов'язують прокурора у кожному кримінальному провадженні встановити винуватість особи у вчиненні кримінального провадження та форму вини. Тому слухним буде ініціювати питання про укладення угоди не у будь-який момент після повідомлення про підозру, а лише у випадку доведеності вини підозрюваного (обвинуваченого), що стане гарантією законності та справедливості правосуддя. У зв'язку з цим варто наголосити, що у випадку безсумнівного доведення прокурором вини підозрюваного (обвинуваченого) останній має бути виправданий, а не йти на укладення угоди. Лише після доведення вини прокурор може домовлятися з підозрюваним (обвинуваченим) щодо, до прикладу, виду та розміру покарання в межах санкції статті КК України, відшкодування шкоди тощо.

Проте, укладаючи угоду, прокурор не завжди переслідує основну мету цього інституту, а використовує його як «ефективний» спосіб, якщо й не позбавлення, то

принаймні спрощення обов'язку прокурора доводити вину підозрюваного (обвинуваченого) у визначеному законом порядку. Як «допоміжний» засіб для цього встановлений ч. 2 ст. 473 КПК України, яка позбавляє підозрюваного (обвинуваченого) права на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожен обставину щодо кримінального провадження, в тому числі допитувати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подавати клопотання про їх виклик і надавати докази, що свідчать на його користь. Заборона ж надавати докази, що свідчать на його користь, презюмує й те, що такі докази є і можуть бути надані підозрюваним (обвинуваченим), як наслідок, буде публічно викрито безпідставне підтвердження вини останнього.

Непоодинокими є випадки недотримання вимог КПК України при укладенні угоди в частині підтвердження доказами інформації про викриття підозрюваним (обвинуваченим) злочинних дій інших учасників групи чи інших вчинених групою злочинів. У такому разі в угодах прокурори зазначають лише сам факт викриття. Однак докази на підтвердження такого викриття в матеріалах кримінального провадження відсутні. Відповідно до п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості у провадженні щодо особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, може бути укладена за умови викриття підозрюваним злочинних дій інших учасників групи чи інших вчинених групою злочинів, лише якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами. Обов'язок врахувати та підтвердити доказами повідомлену у таких випадках інформацію при укладенні угоди покладено згідно з вимогами ст. 470 КПК України на прокурора. У випадку наявності сумнівів у достовірності повідомленої підозрюваним інформації прокурор на підставі ч. 1 ст. 474 КПК України вправі відкласти скерування до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угоди до завершення проведення слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації відповідних доказів. Зауважимо, що лише прокурор у кримінальному провадженні зобов'язаний встановлювати підстави, передбачені ст. 470 КПК України, а важелів перевірки повноти доведеності факту викриття, в тому числі в судовому порядку, нормами чинного КПК України не передбачено. Тож, у разі ігнорування прокурором свого обов'язку перевірити повідомлену підозрюваним (обвинуваченим) інформацію щодо достовірності даних про викриття, укладена угода, навіть без дотримання обов'язкових умов, підлягає затвердженню. На практиці такі випадки є непоодинокими.

До прикладу, постановою Касаційного кримінального суду від 07.04.2020 року у справі № 761/13021/19 [7] залишено без задоволення касаційну скаргу прокурора вищого рівня на вирок суду, яким затверджено угоду між прокурором і підозрюваним, що укладалася у зв'язку з викриттям підозрюваним злочинних дій інших учасників групи, що вчинили злочини. Прокурор вищого рівня обґрунтував, що така угода може укладатися лише за умови такого викриття, однак докази щодо підтвердження викриття в матеріалах кримінального провадження відсутні. Тому, на думку прокурора, суд першої інстанції безпідставно затвердив угоду, оскільки така з урахуванням вимог п. п. 2, 3 ч. 4 ст. 469 КПК України не могла бути затверджена. Проте, залишаючи скаргу прокурора без задоволення, касаційний суд зазначив, що перевірка достовірності обставин, які згідно зі ст. 470 КПК України підлягають врахуванню при укладенні угоди, є обов'язком саме прокурора, а не суду. При затвердженні зазначеної угоди на суд не можуть бути покладені інші обов'язки щодо перевірки можливості її затвердження ніж ті, які прямо передбачені у ст. 474 КПК України, а саме, дотримання вимог щодо змісту угоди, переконання у добровільності позиції підозрюваного, правильному розумінні суті

угоди та її наслідків, а не щодо перевірки наявності доказів на підтвердження факту викриття.

Тож, відсутність можливості перевірити дії прокурора у кримінальному провадженні щодо доведеності ним факту викриття підозрюваним (обвинуваченим) злочинних дій інших учасників групи чи інших вчинених групою злочинів як умови укладення угоди може призводити до ігнорування прокурором цих вимог та залишається невиконаною у зв'язку з набранням законної сили вироком суду, який не підлягає оскарженню з цих підстав. Тому закріплення в окремих нормах КПК України (ч. 4 ст. 393, ч. 2 ст. 473) заборони прокурора на оскарження вироку суду на підставі угоди є нічим іншим, як порушенням норм Конституції України та засад кримінального провадження, яке повинно бути усунути.

Поряд із вищенаведеними недоліками правового регулювання інституту угод про визнання винуватості варто згадати також і про відсутність гарантій дотримання загальних вимог КПК України при її укладенні за умови дотримання вимог, передбачених статтями 470, 472 КПК України. Як відомо, кримінальне провадження на підставі угод – це особливий порядок кримінального провадження. Такому порядку кримінального провадження притаманні всі вимоги дотримання загальних засад і приписів КПК України, правда, з урахуванням певних особливостей, передбачених ст. 394, статтями 468–476 КПК України.

Аналіз практики також показує, що при укладенні угоди про визнання винуватості прокурором не завжди дотримуються вимоги щодо обов'язкової участі захисника, дотримання права та інтересів третіх осіб, непорушності принципу презумпції винуватості тощо. Відповідно до вимог п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК України участь захисника при укладенні угоди про визнання винуватості є обов'язковою. Приписи вказаної норми є імперативними і повинні виконуватися за будь-яких обставин. Обов'язкова участь захисника у таких випадках набуває особливого значення, оскільки у провадженнях вказаної категорії ухвалення вироку відбувається за спрощеною процедурою та за відсутності достатніх гарантій справедливого судового розгляду. Одночасно умовою такого розгляду й ухвалення законного вироку є не лише добровільним визнання вини підозрюваним (обвинуваченим), але й обізнаність його щодо наслідків укладення та затвердження такої угоди, в тому числі щодо наслідків неможливості оскарження такої угоди та інших супутніх наслідків. Як слушно відзначають О. Г. Шило та Є. В. Повзик, що однією з важливих гарантій дотримання прав і законних інтересів у аналогічних випадках для підозрюваного (обвинуваченого) є участь захисника в цих провадженнях. Названі вчені-правознавці відзначають, що, крім загального для всіх кримінальних проваджень значення, набуває також значення гарантії підозрюваного (обвинуваченого) від можливого недобросовісного схилення його до необгрунтованого зізнання, виступає дієвою противагою можливому зловживанню владою з боку суб'єктів обвинувачення, що в підсумку забезпечує застосування інституту угоди про визнання винуватості винятково за своїм призначенням, а не з метою штучного підвищення показників роботи правоохоронних органів у напрямку протидії злочинності [14]. Нейтралізації такого підходу сприятиме участь захисника в аналізованих провадженнях.

Однак незважаючи на вимогу кримінального закону (п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК України) про обов'язковість участі захисника при укладенні угоди про визнання винуватості прокурори не завжди не дотримуються таких вимог. Вироком Чернігівського районного суду Чернігівської області від 01.07.2020 року у справі № 748/1039/20 [13] було затверджено судом угоду між прокурором та підозрюваним, яка була укладена без участі адвоката, оскільки суд не вбачав підстав, передбачених ч. 7 ст. 474 КПК України для відмови в її затвердженні.

Заступником прокурора області оскаржено такий вирок суду у зв'язку з істотним порушенням вимог КПК України, допущених при укладенні такої угоди. Однак апеляційним судом апеляційну скаргу було залишено без задоволення, мотивуючи тим, що подання такої скарги прямо суперечить змісту п. 2 ч. 4 ст. 394 КПК України. Видається, що така позиція суду є безпідставною, адже вона суперечить загальним нормами кримінального судочинства. Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 412 КПК України судові рішення у будь-якому випадку підлягає скасуванню, якщо воно ухвалене у відсутності захисника, якщо його участь є обов'язковою. Одночасно, згідно зі ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» прокуратура діє на засадах верховенства права, коли права та інтереси людини визнаються найвищою соціальною цінністю. У цьому випадку прокурор вищого рівня оскаржив рішення суду у зв'язку з тим, що таке ухвалене з порушенням права підозрюваного на захист, а таке право не може обмежуватися ч. 4 ст. 394 КПК України.

Принагідно відзначимо, що у цьому випадку рішення судів як першої, так і апеляційної інстанцій суперечить правовим висновкам Верховного Суду та ЄСПЛ. Так, Верховний Суд України від 09.10.2017 року у справі № 5-159кс (15)17 [6] констатував, що зізнання засудженого у вбивстві або іншому злочині без присутності адвоката, незважаючи на інші докази вини на момент зізнання є підставою для скасування вироку. Аналогічна практика ЄСПЛ у справі «Салдуз проти Туреччини» [9], де суд зазначає, що однією з гарантій добровільності укладення угоди про визнання винуватості є обов'язкова участь захисника при їх укладенні. В рішенні у справі «Шличков проти Російської Федерації» [10] вказано, що надані у відсутності адвоката свідчення не можуть вважатися достовірними, оскільки немає ніяких доказів, які б спростовували можливість примусу для їх отримання. Участь захисника у кримінальному провадженні передусім важлива для інтересів правосуддя в цілому, наголошено у справі «Бехтем проти Сполученого Королівства» [8].

Набрання законної сили вироком суду, яким затверджено угоду, що укладалася з порушенням вимог КПК України, впливає і при вжитті заходів дисциплінарного впливу на прокурора, який не дотримався таких вимог. Рішенням кадрової комісії з розгляду дисциплінарних скарг про вчинення прокурором дисциплінарного проступку та здійснення дисциплінарного провадження щодо прокурорів № 285дп-20 від 26.11.2020 [11] закрито дисциплінарне провадження стосовно прокурора, який уклав угоду без участі адвоката, мотивуючи це тим, що його дії не призвели до настання суспільно-шкідливих наслідків, а рішення суду, яким затверджено угоду не скасовано. Проте з таким рішенням не можна погодитися.

Поряд із наведеним виконання загальних норм КПК України є також важливою гарантією дотримання прав та інтересів третіх осіб при укладенні угоди. У ч. 4 ст. 394 КПК України визнано чіткий перелік осіб, які можуть оскаржити вирок суду першої інстанції на підставі угоди про визнання винуватості. До таких осіб належать такі її учасники, як прокурор, підозрюваний (обвинувачений), його захисник, законний представник і лише з визначених законом підстав. У зв'язку з встановленням такого обмеженого кола осіб та підстав оскарження прокурорами введено в практику укладення угоди про визнання винуватості, в тексті якої згадуються інші особи як суб'єкти вчинення кримінального правопорушення, яке пов'язане з діями підозрюваного (обвинуваченого). У такий спосіб прокурори штучно створюють для сторони обвинувачення прецедент винуватості цих осіб, незважаючи на те, що вони не були стороною угоди та не визнавали себе винними. Таке зазначення в угоді, а в подальшому й у вирокі будь-якої особи, вина якої не підтверджена доказами, порушує її права, свободи та інтереси. Вирішення

проблеми щодо захисту прав таких осіб не знайшло однакового вирішення у судовій практиці: одні суди вважають, що оскарження таких вироків можливе з посиланням на норми Конституції України; інші – обмежуються формальним цитуванням норм КПК України, які визначають коло суб'єктів, які мають право на апеляційне оскарження. Як приклад, у постанові від 03.03.2016 року, ухваленій у справі № 5-347кс-15 Верховний Суд України констатував, що відсутність інших осіб у вичерпному переліку суб'єктів оскарження, передбаченому ст. 394 КПК України не є перешкодою у доступі до правосуддя та звернення до суду вищої інстанції, що передбачено ч. 2 ст. 24 КПК України. Не дивлячись на це, відсутність прямої вказівки в ст. 470 на необхідність доказування винуватості підозрюваного (обвинуваченого) прокурорами ігнорується та продовжуються укладення угод, в тексті яких вказують третіх осіб, які нібито причетні до вчинення злочину, з метою підкріплення доведеності вини підозрюваного (обвинуваченого).

Однозначно, угода про визнання винуватості є важливим інструментом процесуальної економії, проте з метою зміцнення процесуальних гарантій учасників кримінальних проваджень в юридичній літературі надано пропозицію доповнити КПК України ст. 475-1 «Значення відомостей, що містяться в угоді про визнання винуватості» такого змісту: «Відомості, зазначені сторонами в угоді про визнання винуватості, затвердженій вирокі суду, стосовно будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиційного значення для суду або для слідчого чи прокурора під час іншого кримінального провадження» [3, с. 15], які є всі підстави підтримати. Вважаємо, що така норма сприятиме усуненню фактів незаконного кримінального переслідування третіх осіб.

Ключовими перевагами інституту угоди про визнання винуватості є процесуальна економія, однак не варто забувати й про певні недоліки цього інституту, зокрема: маніпулювання судовою системою та нараження на загрозу правових та конституційних принципів; заохочення зловживати владою з боку прокурорів і суддів; створення ситуації, в якій для захисника можуть виникнути спокуси надати перевагу власним інтересам, а не інтересам обвинуваченого; призводить до того, що правопорушник отримує м'які покарання; підвищення ризику незаконного засудження [15]. Тому будь-яка держава, яка розглядає питання про запровадження системи угод про визнання винуватості, повинна провести самоаналіз і визначити, чи зможе вона використати таку ініціативу. Правова регламентація інституту угод про визнання винуватості повинна бути достатньо чіткою аби не допустити можливості прогалін у законодавстві, чим створити передумови для зловживання правом у разі його застосування.

Висновок. Проведений аналіз дає можливість підсумувати, що обмеження права прокурора, в тому числі прокурора вищого рівня, на оскарження вироку суду на підставі угоди про визнання винуватості суттєво порушує права і законні інтереси учасників кримінального провадження та не сприяє ефективному виконанню його завдань. Обмеження такого права є однією з передумов зловживання прокурором при укладенні угоди про визнання винуватості. З метою ефективної реалізації завдань кримінального провадження необхідно в ч. 7 ст. 474 КПК України передбачити як підставу для відмови судом у затвердженні угоди про визнання винуватості недотримання прокурором обов'язкових умов для укладення угоди, передбачених п. п. 2, 3 ч. 4 ст. 469 КПК України та грубе порушення вимог КПК України. Одночасно закріпити за прокурором право оскаржувати вирок суду на підставі угоди про визнання винуватості у разі неперевірки судом обставин, передбачених ч. 7 ст. 474 КПК України (з урахуванням наданих нами пропозицій щодо доповнення вказаної статті).

Список використаних джерел

1. Дайсі А. Вступ до вчення про право Конституції. Анатомія лібералізму. Політико-правові вчення та верховенство права. Київ, 2008. 678 с.
2. Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності органів прокуратури відповідно до Антикорупційної програми на 2019–2020 роки Генеральної прокуратури України. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Generalna-Prokuratura-Ukraїni-1.pdf> (дата звернення: 15.02.2022).
3. Каныюка І. М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 20 с.
4. Куцова Э. Ф. Гарантии прав личности в советском процессе: (предмет, цель, содержание). Москва : Юридическая литература. 1973. 200 с.
5. Пицци У. Судопроизводство без истины: почему наша система уголовного судопроизводства стала дорогой ошибкой и что нам необходимо сделать, чтобы восстановить ее [перевод с англ. Д. А. Печегина; под ред. М. А. Кудратова]. Москва, 2019. 280 с.
6. Постанова Верховного Суду України від 09.10.2017 у справі № 5-159кс (15)17. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/V5170714> (дата звернення: 02.02.2022).
7. Постанова Касаційного кримінального суду від 07.04.2020 у справі №761/13021/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88707488> (дата звернення: 30.01.2022).
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Бехтем проти Сполученого Королівства». URL : <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-105919&filename=CASE%20OF%20BENHAM%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%20%205BUkrainian%20Translation%20.pdf> (дата звернення: 15.02.2022).
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Салдуз проти Туреччини». URL : <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-194763&filename=CASE%20OF%20SALDUZ%20v.%20TURKEY> (дата звернення 15.02.2022).
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Шличков проти Російської Федерації». URL : <https://antisud.com/lib/delo-shlychkova-vybitaya-yavka-s-povinnoy/Postanovlenie-ESPCN-po-delu-SHlychkov-protiv-Rossii>. (дата звернення: 15.02.2022).
11. Рішення кадрової комісії з розгляду дисциплінарних скарг про вчинення прокурором дисциплінарного проступку та здійснення дисциплінарного провадження щодо прокурорів № 285дп-20 від 26.11.2020. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/dvp.html?_m=publications&_t=rec&id=284986&fp=100 (дата звернення: 02.02.2022).
12. Словник української мови : [11-х т.] / за ред. І. К. Білодід та інші. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 7. 723 с.
13. Ухвала Чернігівського районного суду Чернігівської області від 01.07.2020 у справі № 748/1039/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91462243> (дата звернення: 30.01.2022).
14. Шило О. Г., Повзик Є. В. Актуальні питання забезпечення права на правову допомогу у провадженні на підставі угоди про визнання винуватості. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2015. № 1 (1). URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15_sohpvv. Pdf (дата звернення: 30.01.2022).
15. Potrebbe Piccinato M. Plea bargaining. The International Cooperation Group – Department of Justice of Canada. 2004. 22 с. URL : <https://justice.gc.ca/eng/tp-pr/csj-sjc/ilp-pji/pb-rpc/pb-rpc.pdf> (дата звернення: 15.02.2022).
16. William T. Pizzi. Prosecutorial Discretion, Plea Bargaining and the Supreme Court's Opinion in *Bordenkircher v. Hayes*, 6 HASTINGS CONST. L.Q. 269(1978). URL : <https://scholar.law.colorado.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2105&context=articles> (дата звернення 15.02.2022).

References

1. Daisi, A. (2008). *Vstup do vchennia pro pravo Konstytutsii. Anatomii liberalizmu. Polityko-pravovi vchennia ta verkhovenstvo prava*. Kyiv.
2. *Zvit za rezultatami otsinku koruptsiynuh ryzukiv u diualnostu organiv prokuraturu vidpovidno do Antukoruptsiynoi program na 2019–2020 roku Generalnoi prokuraturu Ukrainu*. Retrieved from <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Generalna-Prokuratura-Ukrayini-1.pdf> (data zvernennia: 15.02.2022).
3. Kaniuka, I. M. (2015). *Pryntsyyp protsesualnoi ekonomii v kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy*: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.09. Odesa.
4. Kutsova, E. F. (1973). *Harantyy prav lychnosti v sovetskom protsesse: (predmet, tsel, sodержanye)*. Moskva: Yurydycheskaia lyteratura.
5. Pytstsy, U. (2019). *Sudoproyzvodstvo bez ystyny: pochemu nasha systema uholovnoho sudoproyzvodstva stala dorohoi oshybkoj y chto nam neobkhodymo sdelat, chtoby vosstanovy ee* [perevod s anhl. D. A. Pechehyna; pod red. M. A. Kudratova]. Moskva.
6. *Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 09.10.2017 u spravi № 5-159ks (15)17*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/view/VS170714> (data zvernennia: 02.02.2022).
7. *Postanova Kasatsiinoho kruminalnoho sudu vid 07.04.2020 u spravi №761/13021/19*. Retrieved from <https://reyestr.cout.gov.ua/Review/88707488> (data zvernennia: 30.01.2022).
8. *Rishennia YeSPL u spravi «Bekhtem proty Spoluchenoho Korolivstva»*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-105919&filename=CASE%20OF%20BENHAM%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20%205BUkrainian%20Translation%5D.pdf> (data zvernennia: 15.02.2022).
9. *Rishennia YeSPL u spravi «Salduz proty Turechchyny»*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-194763&filename=CASE%20OF%20SALDUZ%20v.%20TURKEY> (data zvernennia 15.02.2022).
10. *Rishennia YeSPL u spravi «Shlychkov proty Rosiiskoi Federatsii»*. Retrieved from <https://antisud.com/lib/delo-shlychkova-vybitaya-yavka-s-povinnoy/Postanovlenie-ESPCH-po-delu-SHlychkov-protiv-Rossii>. (data zvernennia: 15.02.2022).
11. *Rishennia kadrovoi komisii z rozghliadu dystsyplinarnykh skarh pro vchynennia prokurorom dystsyplinarnoho prostupku ta zdiisnennia dystsyplinarnoho provadzhennia shchodo prokuroriv № 285dp-20 vid 26.11.2020*. Retrieved from https://old.gp.gov.ua/ua/dvp.html?_m=publications&_t=rec&id=284986&fp=100 (data zvernennia: 02.02.2022).
12. *Sloynyk ukrainskoi movy* : [11-kh t.]. / Za red. I. K. Bilodid ta inshi. Kyiv: Naukova dumka, 1976. T. 7. 723 s.
13. *Ukhyvala Chernihivskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti vid 01.07.2020 u spravi № 748/1039/20*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91462243> (data zvernennia: 30.01.2022).
14. Shylo, O. H., Povzyk, Ye. V. Aktualni pytannia zabezpechennia prava na pravovu dopomohu u provadzhenni na pidstavi uhody pro vyznannia vynuvatosti. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Pravo»*. 2015. № 1 (1). Retrieved from https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15_sohpvv. Pdf (data zvernennia: 30.01.2022).
15. Potrebbe Piccinato M. (2004). *Plea bargaining. The International Cooperation Group – Department of Justice of Canada*. Retrieved from <https://justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/ilp-pji/pb-rpc/pb-rpc.pdf> (data zvernennia: 15.02.2022).
16. William, T. Pizzi. (1978). *Prosecutorial Discretion, Plea Bargaining and the Supreme Courts Opinion in Bordenkircher v. Hayes*, 6 HASTINGS CONST. L.Q. 269. Retrieved from <https://scholar.law.colorado.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2105&context=articles> (data zvernennia 15.02.2022).

CRIMINAL AND LEGAL CONSEQUENCES OF RESTRICTION OF THE PROSECUTOR'S RIGHT TO APPEAL A SENTENCE ON THE BASIS ON A PLEA BARGAINING

H. Boreiko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: gala7788@meta.ua
ORCID ID:0000-0002-5592-4302*

The article analyzes the issues of legal regulation of the plea bargaining institution, which in the author's opinion do not contribute to ensuring the implementation of the objectives of criminal proceedings and contradict its principles. It is proved that the restriction of such a right is one of the preconditions for abuse by the prosecutor in concluding a plea bargaining. The author reveals the shortcomings of this institution, which negatively affect the implementation of the prosecutor as a key party to the plea bargaining of its powers and provide the prosecutor with hypothetical opportunities to abuse their rights during the conclusion of such a plea bargaining. The ways to eliminate the identified shortcomings are suggested. The inexpediency of restricting the right of a prosecutor, including a higher-level prosecutor, to appeal a sentence under a plea bargaining is substantiated, as such a restriction is one of the preconditions for abusing the prosecutor's right in concluding such an agreement. Moreover, the research does not identify sufficient grounds to restrict the prosecutor's right to appeal a sentence on the basis on a plea bargaining. The article presents the results of the study of court decisions and materials of criminal cases, which confirm that violations of the Criminal Procedure Code of Ukraine are committed by both prosecutors and judges.

Moreover, the article studies the cases of violation of the rights and interests of the person in the conclusion of plea bargaining, which, in connection with the restrictions established by Part 4 of Art 394 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the prosecutor's right to appeal the sentence on the basis on a plea bargaining, remain unresolved. Restricting the right of a prosecutor, including a high-level prosecutor, to appeal a sentence on the basis on a plea bargaining significantly violates the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings and does not contribute to the effective performance of his tasks. It is proposed to secure for the prosecutor the right to appeal the sentence on the basis on a plea bargaining in case the court does not verify the circumstances provided for in Part 7 of Art 474 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. At the same time, the author concludes that it is necessary to establish additional grounds for the court's refusal to approve the plea bargaining. As a result, in order to effectively apply this institution, it is necessary to make the significant changes to the legislation.

Keywords: prosecutor, abuse of rights, plea bargaining, a sentence based on plea bargaining, appeal.

*Стаття: надійшла до редакції 10.03.2022
прийнята до друку 20.05.2022*